

Толас Радзімы

№ 20 (2162)
17 мая 1990 г.

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ТАВАРЫСТВА ПА КУЛЬТУРНЫХ СУВЯЗЯХ З СУАЧЫННІКАМІ ЗА РУБЯЖОМ
(БЕЛАРУСКАЕ ТАВАРЫСТВА «РАДЗІМА»)

Выдаецца з 1955 г.
Цана 4 кап.

ПУНКТ ГЛЕДЖАННЯ МІНІСТРА

(«Вярнуцца да
прафесіяналізму
і культуры»)

Стар. 3

ГУТАРКА З ДЗЕЛАВЫМ ЧАЛАВЕКАМ

(«Перабудова —
гарант бізнесу»)

Стар. 4

НАРОДЫ З АДНАГО КОРАНЯ

(«Славяне над
Адрыятыкай»)

Стар. 6

Прадоўжыць бацькаву справу... Адышлі мы апошнім часам ад такіх слоў і наогул ад такой з'явы. Калі чалавек проста ходзіць на працу абы дзень адбыць, а пакідаючы, і не ўспамінае пра яе, яму няма чаго пакідаць у спадчыну нашчадкаў. Бо, каб нешта перадаць, трэба спачатку мець. Мець сваю справу, за якую баліць душа, якая застаецца і пасля цябе і перайсці можа толькі ў надзейныя рукі, скажам, сына. Так, як у сям'і Ямільянавых са Жлобінскага раёна. На 50 гадоў узялі яны ў арэнду 65 гектараў зямлі: без надзейнай павязі пакаленняў тут не абысціся.

НА ЗДЫМКУ: Аляксандр ЕМЯЛЬЯНАУ (малодшы) з дачкой.
(Заканчэнне фотарэпартажу на стар. 3).

9 МАЯ — ДЗЕНЬ ПЕРАМОГІ

НЯЗГАСНАЕ СВЯТЛО ВЯЛІКАГА ПОДЗВІГУ

Свята, якое адзначала ўся краіна, — самае святое і значнае для кожнага савецкага чалавека, для ўсіх сумленных людзей Зямлі. Сёння, у перыяд шырокай публічнасці, мы на многія гістарычныя падзеі пачалі глядзець па-іншаму, па-іншаму іх адзначаць. Але вышыня нашай Перамогі была і застаецца вялікай і непераўздызнай, таму што ў ёй быццам зліліся разам салдацкая мужнасць, майстэрства палкаводцаў і камандзіраў, стойкасць партызан і падпольшчыкаў, неймаверная па сваёй цяжкасці праца рабочых і калгаснікаў, небывалы ўзлёт творчай думкі інтэлігенцыі.

45-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне 1941—1945 гадоў быў прысвечаны ў Вялікім тэатры Саюза СССР у Маскве ўрачысты сход, парад на Краснай плошчы.

Заўсёды ўрачыста і хвалююча праходзіць дзень 9 Мая на Беларусі. Наша

рэспубліка спаўна зведала гора і слёзы, прынесеныя на яе зямлю фашысцкім нашэсцем. Велізарную цану заплаціў беларускі народ за перамогу над бялітасным ворагам — кожны чацвёрты яе жыхар аддаў за гэта сваё жыццё. Таму для Беларусі Дзень Перамогі — асаблівае свята, сапраўдны дзень памяці. Мінаюць гады, змяняюцца пакаленні, а памяць гэтая жыве і будзе жыць. Тысячы людзей выйшлі Дзевятага мая на плошчы і вуліцы беларускіх гарадоў і вёсак. Яны неслі кветкі да магіл загінуўшых воінаў, да салдацкіх абеліскаў, помнікаў, як і 45 гадоў назад, віншавалі з Перамогай адзін аднаго і, безумоўна, у першую чаргу ветэранаў Вялікай Айчыннай.

Так, то была вайна народная, сапраўды народным святам застаецца і Дзень Перамогі ў ёй. Па традыцыі Дзевятага мая ў рэспубліцы прайшлі шматлікія ўра-

чыстыя шэсці ветэранаў, сходы, масавыя народныя гуляні, а ў Мінску ў гонар свята Перамогі — парад войск. **НА ЗДЫМКУ:** святкаванне 9 Мая ў Мінску.

БЕЛАРУСЬ У ААН

СУСТРЭЧА З ПЕРЭСАМ ДЭ КУЭЛЬЯРАМ

Міністр замежных спраў Беларускай ССР Анатоль Гурыновіч меў сустрэчу з генеральным сакратаром ААН Хаўерам Перэсам дэ Куэльярам.

У ходзе гутаркі былі закрануты пытанні парадку дня Спецыяльнай сесіі Генеральнай Асамблеі па эканамічных пытаннях, узаемадзеяння і супрацоўніцтва БССР і ААН. Генеральнаму сакратару ААН перададзена сумеснае пісьмо пастаянных прадстаўнікоў СССР, УССР і БССР пры ААН з просьбай аб уключэнні ў парадок дня эканамічнага і сацыяльнага савета ААН дадатковага пункта: «Міжнароднае супрацоўніцтва ў ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай атамнай электрастанцыі».

Да пісьма прыкладзены тлумачальная запіска і праект рэзалюцыі для разгляду на ранняй стадыі работы сесіі ЭКАСАС.

ВІЗІТЫ

ДЛЯ ПРАГРАМЫ ЮНЕСКА

У сувязі са зваротам Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР да міжнароднага супольніцтва аб аказанні ўсямернага садзейнічання і дапамогі ў ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС Арганізацыя Аб'яднаных Нацый на пытаннях адукацыі, навукі і культуры (ЮНЕСКА) рытуе сваю праграму.

Для абмеркавання звязаных з ёю пытанняў у Мінску знаходзіўся спецыяльны прадстаўнік генеральнага дырэктара ЮНЕСКА Бруна Лефеўр. Ён быў прыняты першым намеснікам Старшыні Савета Міністраў БССР Ю. Хусінавым, прэзідэнтам Акадэміі навук БССР У. Платонавым, міністрам культуры БССР Я. Вайтовічам. У дзелавых і канструктыўных гутарках былі абмеркаваны канкрэтныя сумесныя дзеянні, звязаныя з распрацоўкай упамянутага праграмы.

Б. Лефеўр набываў і меў гутаркі ў

клініцы Навукова-даследчага інстытута радыяцыйнай медыцыны Міністэрства аховы здароўя БССР.

ПОМНІК РАЗЗБРАЕННЮ

ЗАСТАНЕЦЦА ЯК РЭЛІКВІЯ

Пасля трыццацігадовага баявога дзяжурства ракета сярэдняй далёкасці Р-12 (а дакладней — яе корпус) пастаўлена на вечную стаянку ў адным з мікрараёнаў Баранавічаў. На размешчанай непадалёку базе ліквідацыі РСД «Лясная» ў адпаведнасці з савецка-амерыканскім Дагаворам ад 8 снежня 1987 года ўжо знішчаны 226 такіх ракет. Адну з іх і вырашана не ператвараць у кучу металалому, а зрабіць помнікам пачатку рэальнага раззбраення.

НОВАЯ АРГАНІЗАЦЫЯ

У АДЗІНСТВЕ — СІЛА

Як вядома, група народных дэпутатаў СССР, кіраўнікоў гаспадарак, выступіла з ініцыятывай стварэння грамадскай арганізацыі, закліканай абараняць інтарэсы працаўнікоў вёскі. Утвораны аргкамітэт па падрыхтоўцы ўстаноўчага з'езда Усесаюзнай грамадскай арганізацыі «Сялянскі саюз СССР». Падтрымаўшы гэта рашэнне, група дэпутатаў-аграрнікаў ад Беларускай ССР, Савет калгасаў рэспублікі і Дзяржаагпрам БССР стварылі арганізацыйны камітэт па падрыхтоўцы і правядзенню з'езда аграрнікаў Беларусі. У Мінску адбылося яго першае пасяджэнне.

З'езд вырашана склікаць у апошняй дэкадзе чэрвеня. Выбары дэлегатаў намечана правесці ў маі на канферэнцыях прадстаўнікоў сялян і рабочых, выбраных на сходах калгаснікаў, працоўных калектываў саўгасаў і іншых прадпрыемстваў аграпрамысловага комплексу. Паралельна будзе выбірацца дэлегаты на ўстаноўчы з'езд Сялянскага саюза СССР, які адбудзецца ў Маскве.

У парадок дня рэспубліканскага з'езда будуць уключаны пытанні, якія датычаць стварэння Саюза аграрнікаў

БССР, яго мэт і задач. Трэба выбраць старшыню саюза і яго намеснікаў, прыняць праграму і статут новай арганізацыі.

Вынікі пасяджэння камітэту на меснік старшыні арганізацыйнага камітэта А. Чарняўскі:

— Чаму неабходны саюз аграрнікаў? Лічу, што без такой арганізацыі вырашыць сялянскія праблемы і адрадыць сельскую гаспадарку немагчыма. Мэта саюза — актыўны ўдзел у забеспячэнні прырытэтнага развіцця аграрнага сектара эканомікі, стварэнне сацыяльнай раўнавагі паміж горадам і вёскай, уздым прэстыжу сялянскай працы. Арганізацыя будзе працаваць на прыняцях самакравання і аб'яднае калектывы калгасаў, саўгасаў, сельскагаспадарчых кааператываў, арандатараў і фермераў. Раўнапраўныя партнёрамі ў ёй стануць арганізацыі і прадпрыемствы сферы абслугоўвання і перапрацоўчай галіны, сельская інтэлігенцыя, вучоныя-аграрнікі. Гэта будзе арганізацыя з заканадаўчай ініцыятывай, якая дзейнічае праз сваіх прадстаўнікоў, выбраных у Саветы народных дэпутатаў. Але галоўная задача саюза — гэта перш за ўсё палітычная, эканамічная і юрыдычная абарона сялян.

САЛІДАРНАСЦЬ

АХВЯРАМ ЧАРНОБЫЛЯ

Чарнобыль. Гэтае слова кідалася ў вочы ў прасторных холах і кулуарах Палаца нацый — Жэнеўскай штаб-кватэры ААН.

Дзень памяці ахвяр чарнобыльскай катастрофы, дзень дапамогі людзям, якія пацярпелі ў выніку аварыі, быў арганізаваны тут па ініцыятыве сацыяльнай камісіі персаналу Еўрапейскага аддзялення Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, якая вырашыла такім чынам адгукнуцца на зварот да міжнароднага таварыства Вярхоўных Саветаў і ўрадаў Украіны і Беларусі.

Тысячы супрацоўнікаў ААН, іншых міжнародных арганізацый, размешчаных у Жэневе, наведвальнікаў Палаца нацый пазнаёміліся з матэрыяламі, якія расказваюць пра чарнобыльскую трагедыю, унеслі свае ахвяраванні ў фонд дапамогі пацярпелым.

45 гадоў назад ніхто не ведаў яшчэ да канца, якімі бязмернымі будуць страты, панесеныя савецкім народам, у які акіяна гора збярэцца праліць і кроў і слёзы. Прайда аб цане Перамогі на паверку сама стала выпрабаваннем. Вымавіць яе і сёння цяжка. Але не скажаць нельга, каб не перарвалася сувязь часоў і не ачарсцвелі ад бяспамяцтва іншыя сэрцы.

...Вайна забрала амаль 27 мільёнаў жыццяў савецкіх людзей. А акрамя таго, былі мільёны раненых, кантужаных, амарожаных.

...Цяпер нярэдка пытаюцца: «Як магло здарыцца, што краіна, якая выйграла вайну, і яе народ-пераможца жыўць горш, чым пераможаныя? Адказ заключаецца ў тым, што народ, які расправіў плечы, і разняволены чалавек, які здабылі перамогу, былі зноў скаваны жорсткім абручом айтарытарнай сістэмы.

Прайшоўшы франтавымі дарогамі, многія людзі ўпершыню сталі ўсведамляць ці хаця б падазраваць, што наша краіна не такая ўжо перадавая, як іх пераконвалі. Вярнуўшыся з вайны, яны не адчувалі сябе віцнікамі і віцнікамі быць не жадалі. Але гэтае пачуццё годнасці і свабоды ўпершыню атрымала вышце толькі пасля XX з'езда партыі. І галоўная мэта перабудовы — у поўнай меры адрадыць павазу асобы, самакаштоўнасці чалавека, вызваліць яго творчыя магчымасці.

...Усе сорок пяць гадоў, што мінулі з Дня Вялікай Перамогі, наша грамадства ішло да больш поўнага і глыбокага асэнсавання яе ўрокаў. І найважнейшы з іх, думаемца, у тым, што Вялікая Айчынная вайна выпрастала ў поўны рост і вывела на авансцэну гісторыі галоўную яе дзейную асобу — народ. Перамога ясна прадэманстравала, у чым заключаецца яго неадольная сіла. Яна — у адзінстве, у адказнасці, у патрыятызме, грамадзянскай годнасці, у духоўнай і маральнай сіле кожнага чалавека.

(З даклада М. С. ГАРБАЧОВА на ўрачыстым сходзе ў Маскве, прысвечаным 45-годдзю Перамогі савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне).

Сабраныя сродкі папоўняць спецыяльны фонд, створаны ў ААН для аказання садзейнічання ў ліквідацыі вынікаў аварыі на Чарнобыльскай АЭС.

ВЫСТАУНА

СВЕДКІ МІНУЛЫХ ДЗЕН

«Рускі батальны лубок» — так называецца выстаўка, якая адкрылася ў Дзяржаўным музеі БССР. На ёй прадстаўлены народныя карціны канца XIX, пачатку XX стагоддзяў. Гэта своеасаблівыя сведкі жыцця і быту рускага чалавека, якія захавалі след часу.

Асабліва многа жывапісных ілюстрацый да зводак з франтоў першай сусветнай вайны. Яны расказваюць пра перамогу рускай зброі, доблесць і гераізм простага салдата, высмейваюць паражэнні і промахі ворага.

ЭКСПАЗІЦЫЯ

СТО ПАЛОТНАУ ПРА ПУШКІНА

Другі раз «спыніўся» ў Магілёве больш чым праз паўтара стагоддзя Аляксандр Пушкін — цяпер ужо ў творах савецкіх мастакоў.

На тэматычнай выстаўцы, што адкрылася ў зале філіяла абласнога краязнаўчага музея, прадстаўлены звыш ста работ з фондаў Дзяржаўнага музея А. Пушкіна ў Маскве. Гэта партрэты паэта, ілюстрацыі да яго твораў, эскізы касцюмаў і дэкарацый да спектакляў, віды мемарыяльных месцаў, напісаныя М. Дабужынскім, А. Астраўмавай-Лебедзевай, С. Герасімавым і іншымі аўтарамі.

Напомнім, што паэт наведаў Магілёў 6 жніўня 1824 года, калі вяртаўся з паўднёвай ссылкі ў сяло Міхайлаўскае. Правёў ён тады ў губернскай горадзе ўсяго толькі суткі. Але размовы і домслы пра яго знаходжанне не сціхаюць і сёння.

НОВАЯ АДУКАЦЫЙНАЯ ПАЛІТЫКА

ВЯРНУЦА ДА ПРАФЕСІЯНАЛІЗМУ І КУЛЬТУРЫ

Найпершае, што вызначае культурнасць і інтэлігентнасць любога народа, лічыць міністр народнай адукацыі рэспублікі, народны дэпутат СССР Міхаіл Дзямчук, — гэта яго прафесіяналізм і шырокая адукаванасць. Апошняе ўключае ў сябе глыбокае веданне нацыянальнай культуры, наогул мастацтва. Але мы маем унікальную, рэкордную лічы па колькасці інжынераў, вучоных, іншых спецыялістаў, дадае ён, і, на жаль, зусім не можам сказаць, што яны такія ж унікальныя і рэкордныя па прафесіяналізе і шырока адукаваных, інтэлігентных людзях. Адна з прычын такога становішча — прымітывізм сістэмы адукацыі, як вынік камандна-адміністрацыйнай сістэмы. Яна арыентавалася не на падтрымку талентаў, а на абязлічванне, уніфікацыю людзей. У школе па адзіных праграмах і падручніках, па адзіных распрацоўках і рэкамендацыях вучыліся розныя дзеці.

У чым жа выйсце? Як і што зрабіць для таго, каб новае пакаленне жыхароў Беларусі выйшла на больш высокую прыступку прафесіяналізму і інтэлігентнасці?

Міністэрства распрацавала новую адукацыйную палітыку. Перш за ўсё яно рашуча адхіла міф пра сярэдняга вучня і перабудоўвае школу такім чынам: больш здольным — больш дасканалы тэхналогіі адукацыі. Нам зусім не важна, лічыць тут, каб у вучня быў медаль, каб паспяваў ён па ўсіх прадметах, нам важна, што ў галіне мастацтва, гуманітарных ці даскладных дысцыплін у яго ёсць здольнасці. Гэта важна, каб іх развіваць і развіваць максімальна. Такі падыход у ідэале павінен быць да кожнага вучня. Дарэчы, ужо сёння кожная другая школа рэспублікі працуе ў рэжыме паглыбленага вывучэння аднаго або некалькіх блізкіх па напрамку прадметаў.

Па-другое, новая міністэрская палітыка мае на мэце стварыць і разнастайныя тыпы навучальных устаноў. Сёння такіх ужо некалькі. Адна з іх — Мінскае вышэйшае прафесіянальнае вучылішча № 1, якое аб'ядноўвае тры ступені: прафесійна-тэхнічнае вучылішча — тэхнікум — вышэйшая навучальная ўстанова. Адно яго выпускнікі атрымліваюць дыпламы рабочага, другія — тэхніка, трэція (хто мае схільнасці да тэорыі) — інжынера. Адрываюцца гімназіі, ліцэі, каледжы.

Усё гэта, лічыць у міністэрстве, дапамагае ствараць таленавітым дзецям гарантыі для развіцця і рэалізацыі сваіх здольнасцей.

Гэта што датычыць прафесіяналізму. Але другім кампанентам, што вызначае культурнасць і інтэлігентнасць народа, міністр Міхаіл Дзямчук называе шырокую адукаванасць, маючы на ўвазе перш за ўсё глыбокае веданне нацыянальнай культуры, гісторыі, традыцый, мовы сваёй, як і наогул мастацтва. Чаму гэта так важна? Таму што мастацтва, культура, зберагаючы каштоўнасці, што выпрацоўваліся на працягу стагоддзяў, далучаюць да іх людзей і такім чынам вучоўваюць. І тут Закон аб мовах, які прыняты ўрадам рэспублікі, — гэта пачатак планернага вяртання нацыі яе самасвядомасці. Яшчэ год назад міністэрства зрабіла ўсё магчымае для таго, каб узняць статус нацыянальных дысцыплін ва ўсіх тыпах навучальных устаноў.

Перайшлі на выкладанне роднай мовы з першага класа ў рускамоўных школах. Ва ўсіх школах увялі абавязковы экзамен па беларускай літаратуры, уступныя экзамены па беларускай мове ў педагагічных інстытутах, педвучылішчах і на педагагічных патаках універсітэтаў. Цяпер амаль дваццаць працэнтаў дзіцячых садоў — беларускамоўныя. Нарэшце, ужо сёлета адкрыта больш чым сто школ і класаў з паглыбленым вывучэннем беларускай мовы і літаратуры. Выпускнікі іх — будучыя студэнты педінстытутаў, якія, скончыўшы вышэйшую навучальную ўстанову, з усёй душой пачнуць адраджаць родную мову, наогул культуру нацыі.

Разам з мовай узаявілі за гісторыю. Значэнне яе асаблівае. У кожнага дрэва ёсць свае карані. І чым глыбей ідуць яны ў зямлю, тым больш моцнае дрэва. Таму неабходна вярнуцца да сваіх каранёў, каб лепш зразумець, адкуль мы, кім сталі, чаго хочам і куды ідзем.

Далей, адной з галоўных пераваг адукацыйнай сістэмы мінулага — пачатку сённяшняга стагоддзяў з'яўлялася яе надзвычай моцная гуманістычная накіраванасць. Было проста абавязкова ведаць літаратуру, разбірацца ў жывапісе, мастацтве. Вучоныя, інжынеры, тэхнікі пісалі вершы, захапляліся класічнай музыкай і тэатрам. Затым пачалася пераарыентацыя. На задні план вы-

цяняліся мастацкія, гуманітарныя навукі, іх замянялі тэхнічныя, і сістэма выхавання перастала грунтавацца на вышэйшых духоўных каштоўнасцях. Нават у новай установе — Мінскім вышэйшым прафесіянальным вучылішчы № 1, калі глядзець з пазіцыі прафесіяналізму, то, безумоўна, рытуецца элітарны інжынер, з пазіцыі ж адукаванасці, ведання мастацтва, нацыянальнай культуры, гісторыі — пераважна дылетант. Цяпер гэтыя два кампаненты неабходна абавязкова спалучыць.

Таму павялічваецца аб'ём падрыхтоўкі па гуманітарных дысцыплінах, у тым ліку і ў тэхнічных вышэйшых навучальных установах. Беларускі тэхналагічны інстытут, як і многія іншыя, ужо чытае будучым інжынерам лекцыі па мастацтву, жывапісе, музыцы.

Што датычыць школ, то там з'явілася такая новая дысцыпліна, як «сусветнае мастацтва», факультатыву па гісторыі рэлігіі. У рэспубліцы ўжо ёсць дзесяткі школ, дзе мастацтва вывучаецца паглыблена. Нарадзіліся таксама і асобныя школы мастацтваў. Адна з самых вядомых — у калгасе на Валожынішчыне, які ўзначальвае доктар эканамічных навук С. Шарэцкі.

З кіраўнікамі творчых саюзаў абмяркоўваецца канцэпцыя развіцця Рэспубліканскага эстэтычнага цэнтру. Мяркуюцца, што ён збярэ пад сваім дахам найбольш здольную ў галіне мастацтваў моладзь рэспублікі.

Дапамагчы выхаванню маладога чалавека дапаможа, лічыць у міністэрстве, і курс лекцый па гісторыі рэлігіі. Кожны адукаваны чалавек павінен яе ведаць. Не асуджаю тут і тых, хто ў душы рэлігійна настроены. Але катэгарычна супраць таго, што многія пачынаюць сцвярджаць, быццам нішто, акрамя рэлігіі, не ў стане нешта змяніць. Нельга чарговы раз кідацца ў крайнасць, што мы вельмі ўмеем рабіць. Праблема ўся ў тым, што мы проста дзесяцігоддзямі не давалі магчымасці чалавеку расірыцца, праявіць свае здольнасці. Цяпер, збіваючы пугу, бачым, як літаральна на вачах нараджаюцца педагогі-таленты. І такіх у рэспубліцы ўжо дзесяткі, колькасць іх расце. Менавіта яны ў стане даць дзецям той аб'ём ведаў, культуры, які не пад сілу будзе і лепшым служыцелям культу. Апошнім ёсць чаму павучыцца ў педагогаў. Гэта асабліва датычыць школ мастацтваў, іншых аўтарскіх школ, якіх у

рэспубліцы цяпер не менш чым 200. Толькі творчы настаўнік, творчая школа могуць вярнуць грамадству веру ў Чалавека, выхаваць мараль, якая накіравана на стварэнне, а не на разбурэнне і насілле, выканаць культурна-пераўтваральную місію ў грамадстве.

І яшчэ адно пытанне, якое хваляе работнікаў сферы адукацыі, — палітызацыя адукацыі, якая раней была моцна развіта і часта перашкаджала выхаванню агульначалавечых каштоўнасцей. Зусім адсыці ад палітыкі, лічыць у міністэрстве, не атрымаецца, але тое, што мы павінны дакладна высветліць, дзе яна патрэбна, а дзе не, — бясспрэчна. Скажам, варта было б пайсці на максімальную дэпалітызацыю навучальных устаноў усіх тыпаў. На дэпалітызацыю нават грамадзаўчай навукі. Міністр Міхаіл Дзямчук рашуча выступае супраць штучнай, лозунгавай палітызацыі адукацыі, насаджэння адной-адзінай думкі. Ён таксама супраць адназначных трактовак і патрабавання гакага ж мыслення ад вучняў. Бо «калі мысляць усе аднолькава, значыць, ніхто не мысліць», — гаварыў Гегель.

Наогул, сапраўднага інтэлігента можна выхаваць толькі ў атмасферы творчасці і плюралізму. Што такое, скажам, студэнцкія калектывы? Гэта калектывы, якія пастаянна павінны знаходзіцца ў пошуку ісціны і дыскусіях. Мы таксама павінны пастаянна і актыўна ўдзельнічаць у гэтых дыскусіях і рухах. Вучыць моладзь служыць агульным інтарэсам, што, дарэчы, К. Маркс называў «свабоднай інтэлігентнасцю», у адрозненне ад утылітарнай, якая абараняе ўласны інтарэсы.

Але адраджэнне прафесіяналізму, адукаванасці і культурнасці перш за ўсё і напрамую звязана з адраджэннем эканомікі. Грамадскі клімат не можа быць маральным пры амаральнай эканоміцы. Але адраджаць мы павінны літаральна ўсё, разам: і эканоміку, і палітыку, і адукацыю. Бо нельга, скажам, выраць з пугаў эканоміку, не ўзяўшы адукаванасць і культурнасць грамадства.

Спатрэбіцца настойлівая работа некалькіх пакаленняў, каб адраджаць дабрыню, цывілізаванасць, каб авалодаць неабходнай доляй таго капіталу духоўнасці, які назавасіў народ і ад якога мы доўгі час былі адгароджаны. Так лічыць Міхаіл Дзямчук.

С. БУЙНЕВІЧ.

ПОМНІЦЬ

ЗАЎСЕДЫ:

АТАМ

ДВУХАБЛІЧНЫ

Міжнародная кансультацыйная камісія прадстаўнікоў МАГАТЭ, ВОЗ, ФАО наведла па запрашэнню Старшыні Савета Міністраў краіны М. Рыжкова шэраг пацярпеўшых ад радыяцыйнага забруджвання ў Беларусі. Нарадай у Мінску з саветкімі вучонымі завяршыўся першы этап яе работы.

Задача камісіі, якая складалася з вучоных ЗША, Японіі, Францыі, Канады, Фінляндыі, Аўстрыі, — спланаваць дзейнасць незалежных экспертаў, якія правядуць даследаванні з мэтай ацэнкі вынікаў Чарнобыля, выпрацоўкі рэкамендацый па бяспечнаму пражыванню.

«Сітуацыя, што склалася на тэрыторыях, якія пацярпелі ў выніку аварыі на Чарнобыльскай АЭС, яшчэ раз прымушае нас падумаць пра тое, якія грозныя сілы тоіць у сабе атамная энергія. І пры мірным выкарыстанні гэтая энергія патрабуе выключнага кантролю. Нават нязначная радыеактыўнасць, што трапіла ў прыроднае асяроддзе, можа стаць крыніцай вялікай бяды, — заявіў у інтэрв'ю намеснік старшыні МАГАТЭ, кіраўнік аддзела ядзернай бяспекі гэтага ведамства Морыс Разен.

— Для здароўя людзей, якія жывуць на гэтых землях, рызыка павінна быць зведзена да мінімуму, — падкрэсліў ён. — Мы плануем, што да верасня зможам падрыхтаваць свой праект. Работу будучы весці пяць незалежных груп міжнародных экспертаў. Асноўныя напрамкі — медыцынскія аспекты аварыі, вядзенне сельскай гаспадаркі на пацярпеўшых тэрыторыях, радыёметрыя. Мы спадзяёмся, што ў выніку нашых даследаванняў зможам дакладна ацаніць сітуацыю, пацвердзіць ці ўдакладніць вывады саветкіх калег, якія ўжо правялі каласальную работу па ацэнцы вынікаў аварыі. Я ўпэўнены, што ў выніку нашай работы міжнароднае супольніцтва зможа больш правільна вызначыць маштабы неабходнай дапамогі ў ліквідацыі і прафілактыцы вынікаў чарнобыльскай аварыі».

Аграма прыганданых 65 гектараў зямлі, Аляксандр Емяльянаў (старэйшы) сёння ўжо мае ва ўласнасці два трактары і аўтамабільну. Ёсць жывёла — карова. Але пакуль няма: кароўнік на 100 галоў плюс столькі ж прыплоду толькі будуюцца. Здавалася б, перспектыва, і надзея. Але як жа без праблем? Яны ёсць, і немалыя. На абавяз-дзенне, будаўніцтва Емяльянаву была

выдзелена банкам пазыка — 100 тысяч рублёў. Але атрымаць давалася менш палавіны. Пад астатняе банк стаў патрабаваць грамадзянскага гаранта (магчыма, нейкае прадпрыемства) і выплату грошай спыніў. Але Аляксандр Андрэвіч спадзяецца на лепшае. Разлічвае на здаровы сэнс кіраўнікоў, ад якіх залежыць справа, на спрыяльныя змяненні ў грамадстве, на новыя законы, на свае сілы,

працавітасць і, безумоўна, на дапамогу ўсіх членаў сваёй сям'і. Дарэчы, хутка вернецца пасля службы ў войску другі сын. Надзейная апора — жонка Вера Рыгораўна, ды і нявестка, лічыць, не падавадзе. Вось і выходзіць, што людзі сабраліся, каб адраджаць зямлю, але і зямля мацуе людзей, гэтую сям'ю, яе карані. А адсюль і планы ў Аляксандра Андрэвіча і Веры Рыгораўны: пабуда-

ваць дамы сямям, а потым не пашкодзіла б набыць і невялікі малакаперапрацоўчы заводзік...

НА ЗДЫМКАХ: сям'я ЕМЯЛЯЯНАВЫХ — сын Аляксандр, унучка Надзя, Вера Рыгораўна і Аляксандр Андрэвіч; на сям'ім полі.

Фота С. КРЬЦАКА.

ЭКАНАМІЧНАЕ І ГУМАНІТАРНАЕ СУПРАЦОЎНІЦТВА З ЗАМЕЖНЫМІ СУАЙЧЫННІКАМІ

ПЕРАБУДОВА — ГАРАНТ БІЗНЕСУ

ТАК ЛЬЧЫЦЬ МАЛАДЫ ПРАДПРЫЕМЕЦ-СУАЙЧЫННІК З АРГЕНЦІНЫ, ВІЗНАЧАЮЧЫ СФЕРУ ПРЫКЛАДАННЯ СВАЙГО КАПІТАЛУ У БЕЛАРУСІ.

А якое прадпрыемства абыто-дзіцца без абавязковага «стартэра», рэкламы. Ададзім і мы належнае гэтаму канону менеджмента, хай сабе і ў самай скарочанай форме.

Сяргей Мамантаў, уладальнік кансультацыйнай канторы па нерухомай маёмасці і пытаннях працы, саўладальнік фірмы «Мамантаў-Шмідтаў», зацікаўлены ў наладжанні гуманітарна-эканамічных адносін з СССР.

Сённяшнім часам, асабліва калі мы шукаем найбольш рацыянальныя шляхі для пераходу да рэспубліканскага самакіравання і фінансавання, да рынкавай эканомікі, наш погляд прыпыняецца на найбольш сучасныя і прагрэсіўныя мадэлі замежжа. У многіх з іх эканамічнаму партнёрству з эмігрантамі надаецца самая сур'ёзная ўвага, як у Фінляндыі, Кітаі, Венгрыі, Польшчы і многіх іншых дзяржавах, што маюць вопыт у гэтай галіне і з'яўляюцца носьбітамі тых мадэляў. Мы ж пакуль што знаходзімся на стадыі разумення неабходнасці ўдзелу эканамічнага патэнцыялу замежных суайчыннікаў у развіцці нашых гаспадаркі. [Безумоўна, ёсць справы надта пільныя, прыярытэтныя ў нашым эканамічным жыцці, напрыклад, саўладаць з чарнобыльскім ліхам. Аднак «сястра па няшчасцю» Украіна ўжо працягла час паспяхова ўдасканальвае замежныя сувязі з «нацыянальнай спецыфікай». Вельмі актыўна ідзе гэтым рэчышчам і Арменія].

Нельга сказаць, што няма, ёсць прыклады падобных кантактаў, і ў тым жа Беларусі таварыстве «Радзіма». Ды як толькі яны, кантакты, падыходзяць да практычнага ўвасаблення, адразу пачынаюць губляць сілу і рух перад літарай застарэлых пастановаў і інструкцый, статуй пераходнага перыяду. А прыклады ёсць... І менавіта гэты здаецца мне даволі аптымістычным, як і ўвесь фон маёй гутаркі з трыццацісямгадовым бізнесменам. Карані яго генеалагічнага дрэва засталіся ў нашай краіне, а парасткі ад іх растуць у аргенцінскай пампе; першая асацыяцыя ад гэтага слова — край свету... Пад дыктоўку такога стэрэатыпа я і пачынаў размову з госцем, Сяргеем МАМАНТАВЫМ.

— Сяргей Савіч, міжвольнае сумненне, што можа прыйсці да чалавека, які хацеў бы заключыць з вамі кантракт, найхутчэй звязана будзе з вялікай геаграфічнай аддаленасцю, з транспартнымі расходамі...

— Мяне цікавіць Савецкі Саюз, пастаўка сюды тавараў і паслуг. А пры існуючых спосабах сувязі — тэлефоны, тэлефаксы, самалёты — усяго толькі дваццаць гадзін лёту — адлегласць не стане перашкодай. Акрамя таго, трэба

мець на ўвазе і сам характар нашай работы. Але перш за ўсё растлумачу дзеля дакладнасці... Гандлёвая фірма «Мамантаў-Шмідтаў» — новае прадпрыемства. Узнікла яно дзякуючы першай аргенцінскай выстаўцы, што адбылася ў Маскве ў кастрычніку 1988 года. Тады аргенцінская кампанія запрасіла мяне прыняць удзел у тым адказным мерапрыемстве па той прычыне, што я ведаю мову і эканоміку. Пасля выстаўкі мы з Аляксандрам Шмідтавым прынялі рашэнне адкрыць супольную фірму. У чым сутнасць нашай дзейнасці? Мы — пасрэднікі. Да нас звяртаюцца аргенцінскія грамадзяне з просьбай, скажам, дапамагчы ім з рэдкай аперацыяй на спінным мозгу. Мы, са свайго боку, робім пераклады неабходных пісьмаў, звязваемся з інстытутам імя Бурдэні ў Маскве, дагавор з якім падпісалі ў канцы мінулага года. Потым запрашаем прадстаўніка інстытута ў Буэнас-Айрэс, дзе памагам яму абслуговаць. А ён выконвае свае абавязкі.

— А якім чынам, калі не сакрэт, суаднесці ўсё гэта з Беларуссю?

— Летась у консульстве СССР у Аргенціне я пазнаёміўся з мінскім урачом-нейрахірургам Уладзіславам Васіленкам, які заінтрыгаваў мяне прапанаваў наведаць Мінск. Я прыехаў сюды з дакладнай мэтай вывучыць перспектыву супрацоўніцтва з клінікамі нейрахірургіі і анкалогіі. Мы правялі ўжо перагаворы як з ім, так і з вытворчым цэнтрам міласэрнасці. Подпісныя пратаколы аб намерах. Маюць разлікі на заснаванне ў будучыні сумеснага прадпрыемства.

— Было б някэпска, каб вы растлумачылі сутнасць пратаколаў.

— Паслугі, якія пералічаныя ўстанова будучы аказваць аргенцінцам, — гэтак сама і эмігрантам, выхадцам з Савецкага Саюза, у тым ліку і з Беларусі, — кампенсаваць таварамі, у якіх вы адчуваеце найбольшую патрэбу: шпрыцы, дазіметрычныя прыборы, рознае абсталяванне.

— Аб якіх паслугах ідзе гаворка — аб аперацыях на спінным мозгу?

— Не толькі. Людзі з Аргенціны пры нашым садзейнічанні маглі б прыязджаць сюды на лячэнне і рэабілітацыю, плаціць гэтым клінікам валютай, а тыя ў сваю чаргу вольныя закупляць на Захадзе ўсё патрэбнае ім. Апроч гэтага, мы дамовіліся з вытворчым цэнтрам міласэрнасці накіраваць яму машыны для друкавання фотаздымкаў. Мы думаем над магчымасцю наладзіць зборку гэтага апарата з далейшым яго экспартам ва Усходнюю і Заходнюю Еўропу. Такі дагавор мы маем ужо з Рыгай і Масквой.

— Вы, відаць, няблага інфармаваны аб складаным становішчы ў савецкай эканоміцы. Мы шукаем выйсце з крызісу, гаворым аб нестабільнасці банкаўскай сістэмы, неабасканаласці знешняй эканомікі. Карацей кажучы, гаранты развіцця вашага бізнесу могуць здацца няяснымі. Вас гэта не стрымлівае?

— Змест нашых сувязей не прадугледжвае падключэнне складаных структур. Гэта, па-першае, наша машына добрай якасці, яна дасць нядрэнныя вынікі. На самай справе, я някэпска ведаю Савецкі Саюз, яго гісторыю, сачу за падзеямі ў краіне, выхаваны на традыцыях рускай класічнай літаратуры. А сёння новы час на дварэ. Перабудова — самая лепшая гарантыя. Яна многае змяніла. Сярод усяго — і стаўленне да замежных суайчыннікаў. Мы адчуваем гэтыя перамены і ў Аргенціне. Няма цяпер праблемы з выездам у СССР. Ды я і не першы раз ўведваю зямлю, дзе зачынаўся наш старадаўні род. І сваю мару, і мару бацькоў убачыць на свае вочы гістарычную Радзіму ўпершыню я здзейсніў у 1981 годзе. У нас тут шмат сваякоў. Частка з іх была рэпрэсавана ў сталінскі перыяд, частка раней баялася прызнаць мяне сваім. Перабудова тракуе ўсё па-іншаму. Нават адно тое, што мы зараз з вамі адкрыта гутарым на гэтыя тэмы, гаворыць аб вялікіх зрухах.

— Не толькі адкрыта, але і на адным моім узроўні, калі можна так сказаць. А, зыходзячы са звычайнай бытавой свядомасці і логікі, здавалася б, што эмігрантам надзвычай цяжка зберагчы родную мову, свае нацыянальныя асаблівасці ў тым краі шматлікіх народаў-эмігрантаў. Тым болей трэцяму пакаленню, з якога вы паходзіце. Здавалася б таксама, што асіміляцыя і сімбіёз розных культур павінны размыць прыналежнасць чалавека да яго генетычнай культуры, а прагматызм нашай эпохі — пазбавіць пачуцця патрыятызму ў адносінах да яе.

— Павінен адзначыць, што ніякага сімбіёзу яшчэ няма. Аргенціна ў гэтым плане трохі бязладная краіна. Кожная нацыя імкнецца жыць па-свойму, няма агульнай культурнай прыстані. А, гаворачы аб выхадцах з Расіі ці Беларусі, трэба ўяўляць, што хоць і ёсць у нас некалькі эміграцыйных хваляў, але вы не сустраеце аднасіці паміж імі. У іх розныя палітычны погляды на СССР, а, значыць, няма адзінай аб'ядноўваючай Радзімы. У нашай жа сям'і, роданачальнікам якой быў вядомы рускі мецэнат і фабрыкант Сава Мамантаў, мы размаў-

лялі заўжды на роднай мове, і я па свайму складу і светаўспрыманням застаўся рускім. Мая жонка таксама з нашага асяроддзя. А вось дзеці ўспрымаюць рэчаіснасць інакш, не забываюць, што яны — чацвёртае пакаленне. Дык вось, іміграцыя... Перасяляюцца, што прыехалі ў Аргенціну з Беларусі да другой сусветнай вайны, падштурхоўвалі да выезду матэрыяльныя прычыны. Гэтая хваля эмігрантаў асела ў спрыяльнай дзяржаве, якая дала ім зямлю. Таму яны адчуваюць сябе амаль што так, як і карэнныя жыхары, хоць, вядома, не адмаўляюцца ні ад мінулага, ні ад Айчыны, якую любяць і шануюць.

Палітычная іміграцыя, народжаная Кастрычніцкай рэвалюцыяй і грамадзянскай вайной у Расіі, не пайшла на «зямлю», засталася ў гарадах і захавала сваю культурную аднароднасць пад уплывам асіміляцыйных працэсаў.

Але якую хвалою ні возьмеце, патрыятызм, прыцягненне да вытокаў жыцця ў імігранцкіх клубах, цэрквах, саюзах. У гэтым псіхалогія гаўча, жыхара аргенцінскага стэпу, вельмі падобная па матывах сваёй настальгіі да нашай натуры.

На гэтым мы развіталіся. Аднак, каб надаць матэрыялу завершанае, я звярнуўся да тых, хто з савецкага боку непасрэдна прымаў удзел у падпісанні пратаколаў аб намерах. Каментарый спецыялістаў.

Сяргей ЗІНЧАНКА, старшыня вытворчага цэнтра «Міласэрнасць» інвалідаў вайны, працы і здарэння пры Фондзе міласэрнасці і здароўя БССР:

— Мяркую, што супрацоўніцтва з любой заходняй фірмай, разлічанае на адраджэнне міласэрнасці, пойдзе нам на карысць. Тыя паслугі і тавары, якія мы атрымалі б за нашу работу для Аргенціны, былі б накіраваны на дапамогу перш-наперш інвалідам, тым, хто жыве на маленькую пенсію і не ўладкаваўся на працу. Апарат фірмы «Мамантаў-Шмідтаў», які мы надумалі прыдаць для выканання фотаработ, значная ім падмога. Толькі на адным з іх можа працаваць 10 інвалідаў, якія атрымалі б нядрэнны заробак.

Яўген КАРАТКЕВІЧ, намеснік дырэктара Навукова-даследчага інстытута анкалогіі:

— Наша супрацоўніцтва з аргенцінскай фірмай — толькі планы. Яны маглі б здзяйсняцца ў двух напрамках. Альбо аргенцінцы будучы атрымліваць лячэнне непасрэдна ў нашым інстытуце, альбо, калі яны не маюць сродкаў, каб аплаціць дарогу, мы ў стане даваць заочныя кансультацыі, парады, выслаць відэафільмы і г. д.

І апошняе заўвага аўтара. Эканамічнае супрацоўніцтва з замежнымі суайчыннікамі вызначаецца не толькі ўзаемавыгаднасцю, але і тым, што дзеляць інавацыйныя земляробчы-іншазаемцаў грунтоўца на духоўных запатрабаваннях, імкненні да этнічнай роднасці, культурнай пачынасці з Айчынай продкаў. І заслугаў гэта супрацоўніцтва нашага дбайнага падыходу.

Кастусь ШАЛЯСТОВІЧ.

АД СЭРЦА ДА СЭРЦА

РЭЦЭПТ АД БЕДСТВА

Пад перакліканне велікодных званоў, праз полымя вострых і цяжкіх дыскусій аб шляхах развіцця перабудовы падыходзім мы да трагічнай старонкі, спрэс зацярушанай радыяцыйным попелам 26 красавіка 1986 года. Чатыры гады споўнілася з дня катастрофы на Чарнобыльскай АЭС, якая сталася мала што ні судным днём для беларускага народа. За якія толькі грахі, спытацца... З таго моманту мы змагаемся з бядой, лічыце, сам-насам, супрацьпаставіўшы яе дэманічнай сіле палеміку паміж навукоўцамі, добрыя планы і намеры, марудныя захады і бюджэтную бездапаможнасць... Але сучаснае тое, што апошнім часам наш SOS абцяе стаць не зусім марным лямантам у пусціні: прымае захады парламент краіны і ўрад рэспублікі, прайшоў Усеагульны тыдзень міласэрнасці, адбыўся грандыёзны тэлемарафон, маем

дапамогу з-за мяжы, у тым ліку і ад замежных суайчыннікаў.

А сярод іх, пакуль што няма многіх, варта прызнаць, асабліва ўклад у справу ліквідавання вынікаў чарнобыльскай трагедыі зрабіў наш зямляк з ФРГ Міхаіл Мельнік. Сапраўды, тройчы, пачынаючы з кастрычніка мінулага, з працягам у студзені і красавіку гэтага года Міхаіл Малахавіч прывозіў Беларуску таварыству «Радзіма» ахвяраванні ад веруючых Заходняй Германіі. Пра два першыя яго прыезды паведмлялася ўжо на старонках «Голасу Радзімы». Гаворка цяпер пойдзе аб трэцім ягонай акцыі дабрачыннасці, што адбылася ў тым жа таварыстве «Радзіма».

...На ўрачыстай перадачы дарункаў прадстаўнікам Вілейскага і Валожынскага раёнаў БССР, на якой прысутнічала і

дэлегацыя Саюза свабодных пяцідзятніцкіх цэркваў Германіі на чале з дырэктарам місці «Біблія для свету» Альфрэдам Ланкайтале, Міхаіл Мельнік сказаў:

— Для мяне вялікая радасць зноў знаходзіцца ў асяроддзі маіх адзінакроўных братоў і дапамагачу майму народу. У гэтым мая, як замежнага суайчынніка, мэта. Усё, што мы перадаём, сабрана мною пры непасрэдным удзеле і падтрымцы нямецкіх братоў па веры. Мы прывезлі 30 тысяч шпрыцаў аднаразовага выкарыстання (10 тысяч з іх ахвяравалі ўкраінскім веруючым), медыкаменты, сістэмы пералівання крыві, 22 кілаграмы шкаладу для дзяцей, які хацелася б уручыць уласнаручна.

На думку старшыня фонду міласэрнасці і здароўя БССР Мікалая Саўчанкі, гэтае пажаданне лепш за ўсё можна было

ажыццявіць у санаторыі «Аксакаўшчына», дзе праходзяць курсы лячэння дзеці з найбольш пацярпеўшых ад аварыі раёнаў Беларусі. Ён жа выказаў надзею:

— Спадзяюся, што тая сцежка, якую вы, Міхаіл Малахавіч, пралажылі, дапаможа нам. Вы знайшлі найлепшы рэцэпт ад нашага бедства. І гэта зроблена ад шчырага сэрца.

А старшыня прэзідыума Беларускага таварыства «Радзіма», народны дэпутат СССР Міхаіл Савіцкі, адкрываючы ўрачыстасць, назваў дапамогу веруючых ФРГ «вялікім знакам міласэрнасці». І дадаў:

— Гэтая падтрымка — неацэнная. Хачу ўшчыра падзякаваць за яе нашаму суайчынніку Міхаілу Мельніку, з якім мы сустракаемся не першы раз, і нашым добразычлівым гасцям.

Прадстаўнік Мінскай абшчыны хрысціян веры евангельскай Аляксандр Мелюхаў дапоўніў папярэдніх прамоваў слушным тлумачэннем. Не трэба думаць, заўважыў ён, што Міхаіл Малахавіч — багаты чалавек. Ён пенсіянер, жыве ў сціплай двухпакаёвай кватэры. Тое, што зроблена ім і яго

нямецкімі братамі па веры, — прыклад дабрачыннасці. Прысутныя даведліся таксама, што госці прывезлі і некалькі тысяч біблей, духоўную літаратуру для дзяцей.

Чытач, безумоўна, звярнуў увагу на адрасы, па якіх будучы накіраваны ахвяраванні. Але ж Вілейка і Валожын размешчаны далёка ад чацвёртага блока Чарнобыльскай АЭС, тым не менш...

— 40 працэнтаў насельніцтва Валожынскага раёна жыве ў забруджанай радыёнуклідамі зоне, а 2,5 тысячы жыхароў — у зоне звыш 5 кюры на квадратны кіламетр, — такую трывожную статыстыку прывёў прысутным старшыня раённага камітэта Фонду міру Павел Калаур.

У суме кошт дарункаў без уліку фінансавай ацэнкі першай партыі перададзеных Беларуску таварыству «Радзіма» Міхаіла Мельнікам склаў каля 120 тысяч заходнегерманскіх марак. У натуральным выражэнні гэта: 47 тысяч аднаразовых шпрыцаў з іголкамі, вітамінны, медыцынскія прэпараты, хірургічныя пальчаткі, сістэмы для пералівання крыві.

Сцяпан АКОўКА.

ПРОШЛОЕ И НАСТОЯЩЕЕ

В год 45-летия Победы над фашистской Германией издательство «Юридическая литература» выпускает четвертый из восьми томов нового дополненного издания материалов Нюрнбергского процесса. Вся работа планируется завершить к 1992 году. О том, почему ученые вновь обращаются к этим историческим документам, рассказывает член авторской группы кандидат военных наук Юрий ЗОРЯ.

Сорок с лишним лет назад в Нюрнберге Международный военный трибунал осудил преступную деятельность главнейших национал-социалистов, сущность его идеологии и политики. Участники антигитлеровской коалиции договорились тогда издать материалы этого процесса, состоящие из стенограмм, документов и справочной информации, — в общей сложности 42 тома, прошедших международную юридическую экспертизу. В США и Великобритании они были воспроизведены на английском и немецком языках и представлены общественности уже к

четыре миллиона: столько советских солдат и офицеров, по данным германского командования, находились в немецком плену к январю 1942 года. Это почти соответствовало численности кадрового состава Красной Армии перед началом войны. В несколько ином свете позволяют взглянуть на наши неудачи и потери свидетельства подсудимых в Нюрнберге о неверных оценках советским командованием направления главного немецкого удара в 1941 и 1942 годах.

К сожалению, сейчас можно констатировать, что в нашей стране не был целиком

НЕИЗВЕСТНЫЙ НЮРНБЕРГ

1948 году. Наша страна несколько запоздала, и только в конце пятидесятых в свет вышел семитомник, который не содержал никаких упоминаний о ряде принципиальных вопросов, обсуждавшихся в Нюрнберге. В сознании миллионов советских граждан, видимо, должна была формироваться убежденность, что «судебный процесс века» от начала до конца был сфокусирован только на пороках третьего рейха. Но ведь мир взаимозависим...

За работу по дополнению усеченных из-за цензурных соображений материалов издательство «Юридическая литература» взялось пять лет назад. Правда, тогда еще многие документы, касающиеся расследований Международного военного трибунала, находились на закрытом хранении в спецфондах. А те немногие избранные исследователи, которым раньше было дозволено прикасаться к упрятанным в сейфы страницам, вряд ли помышляли об их скорой публикации.

Почему же в стране, которая по всеобщему признанию внесла решающий вклад в победу над фашизмом, полное содержание процесса в Нюрнберге было столь долго окружено завесой секретности и недокказанности?

Оказывается, в ходе судебного разбирательства над виднейшими нацистскими преступниками всплыли серьезные вопросы, которые привели в замешательство советских обвинителей и не могли не обеспокоить сталинское руководство. Например, к числу «неудобных» свидетелей относились немецкие документы, подтверждавшие факты массовых репрессий в первом государстве рабочих и крестьян. Возникла также проблема договора 1939 года между СССР и Германией и секретных приложений к нему.

Трибунал не признал предоставленные советской стороной материалы по Катынскому делу и не включил этот пункт в обвинительный приговор. Версия о том, что к расстрелу польских офицеров причастны эсэсовцы, не выглядела достаточно убедительно и не подтвердилась. Теперь очевидно, что замалчивание в нашей прессе и историографии той кровавой истории в смоленском лесу нанесло вред дружбе между народами СССР и Польши...

Видимо, по мнению «отца всех народов», триумф страны-победительницы не должен был омрачить и прозвучавшая на трибунале цифра

предан гласности тщательный анализ, которому на Нюрнбергском процессе подверглась идеология и политика национал-социалистов в период захвата ими власти. Так, в качестве доказательства обвинения фигурировала программа НСДАП, в которой под пунктом 25 выдвигалось требование «сильной централизованной государственной власти, неограниченной (разрядка моя. — Ю. З.) власти центрального политического парламента над всей империей и над всеми ее организациями...» Устав НСДАП требовал, чтобы в Германии существовали только те организации, которые верны принципам фюрерства и национал-социализма, входят составной частью в национал-социалистическое движение, сформированы им и находятся под его контролем. Все остальные общественные организации должны были либо подчиниться, либо бесследно исчезнуть.

Нюрнберг высветил и тот факт, что советские юристы оказались не готовы к ведению открытого состязательного разбирательства. Школа генерального прокурора А. Вышинского, которую многие из них прошли, не предусматривала таких случаев в судебной практике, когда защита выступает на равных правах с обвинением. Например, двое из помощников государственного обвинителя — М. Рагинской и Л. Шейнин участвовали в подготовке процесса по делу параллельного право-троцкистского блока, а последний, кроме того, расследовал и дело об убийстве Кирова.

Правда не бывает несвоевременной. И хотя ее запоздалое возвращение — безусловное благо, с горечью приходится сознавать, что многих заблуждений, ведущих к недоверию между целыми государствами, можно было бы избежать гораздо раньше. Это относится и к сделанному в декабре прошлого года на Втором съезде народных депутатов СССР докладу А. Яковлева, председателя комиссии съезда по политической и правовой оценке советско-германского договора о ненападении 1939 года. Так обстоят дела, на мой взгляд, и с преданием гласности новых документов Нюрнбергского процесса. Поэтому обращение к источникам более чем сорокалетней давности вполне актуально, они могут дать дополнительную пищу для размышлений и научных исследований.

(АПН).

СССР В ВОЙНЕ 1941—1945 ГОДОВ: НОВЫЕ ДАННЫЕ

ПРАВДА
О ЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЖЕРТВАХ

На Западе сплошь и рядом сталкиваешься с недопониманием и даже незнанием всей правды о человеческих жертвах, которыми обернулась для разных стран мировая война 1939—1945 годов, сетовал профессор Эдвардского университета Питер Келли (США) в статье «Советский Союз, а не Соединенные Штаты разгромили нацистов». Даже мнящим себя осведомленными людям обычно неизвестно, что «на каждого павшего тогда американца приходится едва ли не 60 убитых советских граждан».

Выводя эту пропорцию (1:60), автор опирался на приблизительные подсчеты профессора Гельмута Арнтца (ФРГ), впервые упомянутые советской печатью в 1957 году и канонизированные после их подтверждения в 1961 году тогдашним главой Правительства СССР Н. С. Хрущевым: в годы Великой Отечественной войны (1941—1945) погибли 20 миллионов советских людей. Разумеется, не только солдат и офицеров. Ведь советско-германский фронт огненным смерчем прокатился по густонаселенным районам страны от Прибалтики и Карпат до Волги и Кавказа (а потом — обратно). Агрессор не щадил мирных жителей.

Страшное лихолетье 40-х отняло у советского народа не около, а свыше 20 миллионов жизней. Так подкорректировал официальную

(Москва) в № 9/1989 устами Юрия Геллера сообщает: в 1941—1945 годах погибли-де 22 миллиона советских солдат и офицеров. Английский историк Н. Дэвис писал о 13 миллионах, но это тоже гипербола. Советские Вооруженные Силы потеряли в 1941—1945 годах 8,7 миллиона человек убитыми, умершими от ранений, несчастных случаев и болезней, оказавшимися в плену и пропавшими без вести, свидетельствует генерал армии Михаил Моисеев («Военно-исторический журнал» № 3/1990). Количество раненых, контуженных, обмороженных, обгоревших, заболевших составило около 18 миллионов человек, но в подавляющем большинстве своем они после излечения вернулись в войска или в народное хозяйство.

Вермахт и формирования СС потеряли во второй мировой войне 7,4 миллиона солдат и офицеров (на советско-германском фронте — более 6 миллионов), войска союзников третьего рейха — 1,2 миллиона человек (на советско-германском фронте — свыше миллиона). Число раненых, обгоревших, обмороженных, но выживших перевалило за 6 миллионов (на советско-германском фронте — 4,9 миллиона). Комментируя эти цифры в своей статье «Цена агрессии» («Военно-исторический журнал» № 9/1989), генерал-майор Владимир Гуркин и полковник Олег Гуров напоминают: главным фрон-

Домой с победой...

цифру в 1965 году тогдашний первый секретарь ЦК КПСС Л. И. Брежнев. Но возник вопрос: если свыше, то на сколько?

Прямые людские потери СССР в 1941—1945 годах — минимум 27-28 миллионов человек (включая гражданских лиц), констатирует в журнале «Политическое образование» № 10/1989 профессор Леонид Рыбаковский, заведующий отделом демографии в Институте социологических исследований АН СССР. Таков итог строгого анализа, позволившего определить, сколько жителей было в Советском Союзе на 1 января 1941 года (196,7 миллиона) и сколько на 1 января 1946-го (168,6 миллиона). Разница между обеими величинами — 28,1 миллиона человек. Вроде бы нехитрая арифметика, но за ней — непростая алгебра. Перепись населения в 40-е годы не проводилась, и его численность на обе даты оценивалась специалистами неоднородно. Потребовались методологические усовершенствования и дополнительные выкладки. Но и после них сохранилась неизбежная расплывчатость конечного результата: не менее 27-28 миллионов.

К этому прямому демографическому урону надо добавить косвенный: плюс еще примерно 15 миллионов человек. Ибо вторжение нацистской Германии в СССР повлекло за собой не только гибель миллионов от пуль, снарядов и бомб, от пожаров и разрушений, от пыток в застенках гестапо или отравления в газовых камерах концлагерей. Неслыханные бедствия, лишения, стрессовые потрясения той поры заметно повысили смертность мужчин и женщин, стариков и детей. Кроме того, резко сократилась рождаемость. Если бы не война, население СССР за 1941—1945 годы не уменьшилось бы до 168,6 миллиона, а увеличилось бы до 210—212 миллионов человек. То есть фактически оно лишилось не 27—28, а 41—43 миллионов жизней (в сумме с недобором естественного прироста, вычисленного для нормальных условий мирного развития СССР).

Фронтные слагаемые этой статистики тоже немалы, хотя и не столь огромны, какими их изображают иные исследователи на Западе и даже в СССР. Журнал «Дружба народов»

том второй мировой войны был, бесспорно, советско-германский, а не какой-то иной.

Гражданское население Германии поплатилось за авантюру нацистского руководства миллионами погибших и пропавших без вести, среди которых 3,3 миллиона — немцев (сведения о судьбах иностранцев, находившихся в тыловых частях и учреждениях рейха, на строительных и других работах, в германских документах не обнаружены).

Прямые потери третьего рейха в развязанной им глобальной войне 1939—1945 годов близки к 11 миллионам человек (не считая миллионов покалеченных, инвалидов). Правда, можно и нужно отсюда вычесть округленно 2 миллиона немецких пленных, вернувшихся из СССР в Германию, уже мирную. Но итог выглядит все равно плачевным. Тем более если к прямому демографическому ущербу присовокупить косвенный. А ведь размеры и последствия того и другого в СССР еще масштабней, чем в Германии, что, впрочем, неудивительно. Ведь оккупация врагом значительной части территории СССР длилась свыше трех лет, а военные действия в Германии велись менее пяти месяцев. Но важнее другое: победители не обрели ее на кошмары геноцида. Красная Армия громила лишь войска агрессоров, очищая от захватчиков свои и чужие земли. Выполняя освободительную миссию, она избавляла от нацистской тирании один народ за другим, включая немецкий. Советские власти не собирались покорять его, терроризировать, сместить ему за чудовищные злодеяния гитлеровцев. Напротив, всячески помогали ему скорее преодолеть разруху, голод и другие последствия той гигантской трагедии, в которую он был ввергнут милитаристами.

Огромны бедствия и страдания, испытанные народами 62 государств, которые были втянуты в орбиту второй мировой войны. Но основная ее тяжесть и наибольшие жертвы выпали на долю СССР, который внес решающий вклад в Победу над агрессорами.

Лев БОБРОВ.

СТАРОНКІ ГІСТОРЫІ

Есць чары ў забытым, старадаўнім;
Прыемна нам сталеццяў пыл страхуць,
Па жыццё мінулым — гэтым мудрым, слаўным,
Быццё дзядоў у смутку ўспамінуць.

Максім БАГДАНОВІЧ.

З глыбокай даўніны ў сьвядомасці ўсходніх і паўднёвых славян цепліца пачуццё крэўнасці, сваяцтва. Яно трывала жыве ў людской памяці — беларускай народнай вусна-паэтычнай творчасці, асабліва ў календарна-абрадавай паэзіі. У ёй даволі часта згадваецца і пранікнёна апяваецца «сіні Дунай», велічная рака, якая нясе свае воды праз землі многіх еўрапейскіх народаў. Усе яны ўсправілі яе ў сваіх паданнях, легендах і песнях. Вялікая колькасць тэм і сюжэтаў, прысвечаных ёй, заняла месца ў паэтычнай творчасці ўсходніх славянскіх плямёнаў, якія жылі ад яе на значнай адлегласці. Знаёмства з беларускім фальклорам дае падставы

лор, будучы творчасцю асаблівай сацыяльнай прыроды і сацыяльнай сутнасці па сваёй форме, яскрава сведчыць, што з'яўляецца своеасаблівым дакументам эпохі, паколькі напоўнены жыццёвым зместам і адлюстроўвае пэўныя гістарычныя падзеі, звычай і вераванні людзей.

З прыняццем славянамі хрысціянства ў праваслаўнай або каталіцкай формах сярод іх пачала распаўсюджвацца кананічная літаратура, кнігі свясчэннага пісання, якія ў значнай частцы на стараславянскую мову былі перакладзены асветнікамі Кірылам і Мяфодзіем.

На землях усходніх славян кананічная літаратура царкоў-

ная асветніцкая чыніла Ефрасіні Полацкай значна ўплывала на фарміраванне светапогляду феадальнай знаті, духоўных і службовых асоб, а таксама і простых людзей. А гэта спрыяла пашырэнню асветы і заахвочвала для напісання ўласных кананічных твораў, жыццёвай і арыгінальнай літаратуры. Таму не выпадкова жыццё і дзейнасць Ефрасіні Полацкай — выдатнай прадстаўніцы культуры Полацкага княства дзеля духоўнага ўзбагачэння роднага краю і ўсіх славян прынеслі ёй шчыры прыжыццёвы заслужаны папулярнасць і славу, аб чым яскрава сведчыць адзін з першых твораў агіяграфічнай літаратуры — «Жыццё Ефрасіні Полацкай», а ў будучыні мастакоў слова, жывапісцаў і графікаў на ўвабленне яе вобразу ў сваіх творах.

Неўзабаве павучальныя літа-

Аляксандра Македонскага, «Аповесць аб слаўным рыцары Трысчане» і «Аповесць аб Баве».

Важнае значэнне для павелічэння духоўных здабыткаў усходніх і паўднёвых славян мела чынінасць заснавальніка беларускага кнігадрукавання, асветніка-гуманіста Францішка Скарыны (каля 1490—1551) і аднаго з найвялікшых паэтаў-лаціністаў эпохі Адраджэння Міколы Гусоўскага (паміж 1470—1480—пасля 1553).

Што ж уяўляла сабою тагачасная Беларусь, якая дала славянскаму свету такіх тытанай думкі і вучонасці?

Максім Гарэцкі азначыў той час як «залатую пару» духоўнага развіцця свайго народа. А Максім Багдановіч, таксама класік беларускай літаратуры і руплівы даследчык мінуўшчыны, у артыкуле, прысвечаным беларускаму Рэнесансу, пісаў, што «ў эпоху Адраджэння агульны разумовы ўздым, які пачаўся на Захадзе, адбыўся і ў Беларусі. Ключом забіла тут жыццё, ішла, мудрагеліста пераплятаючыся, гарачая рэлігіёзная, нацыянальная і класавая барацьба, арганізаваліся брацтвы, што былі апорай народнасці, закладваліся, заносіліся школы з нечакана шырокай па тым часу праграмай навування (у некаторых выкладалася пяць моваў)...»

Францішак Скарына, атрымаўшы высокую для свайго часу адукацыю ў Кракаўскім (Ягелонскім) універсітэце з вучонай ступенню бакалаўра філасофскіх навук і з дыпломам доктара медыцынскіх навук Падуанскага ўніверсітэта, у прыняў перадавыя ідэі эпохі Адраджэння: імкненне да служыць «дабру паспалітаму» — справа асветы для ўсяго народа, яго маральна-этычнаму выхаванню, прывіццю пачуццяў патрыятычнай сьвядомасці, любові да роднай мовы і звычайна свайго бацькаўшчыны, павагі да іншых народаў. На старабеларускай мове ён выдае ў чэшскай Празе (1517—1519) пераклады Бібліі са сваімі прадмовамі і пасляслоўямі, у якіх раскрываюцца адносіны да свясчэннага пісання, яго погляды на асвету, уяўленне аб сапраўдным чалавечым ішчасці, вера ў сілу добра. Кнігі Скарыны мелі даступны і зразумелы характар і былі не толькі для чытачоў Вялікага княства Літоўскага і Маскоўскага дзяржавы, пра іх ведалі ў многіх заходнееўрапейскіх краінах. Яго кнігі сталі ўзорам для паўднёваславянскіх пратэстанцкіх выдаўцаў сьвятара Прыможа Трубара (1508—1586). Ён, як і Францішак Скарына, перакладаў кнігі Бібліі і быў стойкім прыхільнікам пашырэння асветы сярод народа, адкрыцця агульных школ для ўсіх дзяцей, дзе ім будзе прывівацца замяшчэнне да роднай мовы. Вывучэнне яе Прымож Трубар лічыў неабходным для таго, каб дзеці «былі сапраўднымі слаўнамі і клапатліва пра развіццё слаўнскай культуры».

У сваю чаргу патрыятычная чынінасць Прыможа Трубара і іншых дзеячоў культуры эпохі заходнееўрапейскага Адраджэння паслужыла прыкладам для беларускага гуманіста і асветніка Васіля Цяпінскага (1540—1603). Ён, як і яны, таксама прытрымліваўся думкі, што кнігі на роднай мове з'яўляюцца важным фактарам у развіцці ўласнай культуры. У народаў Заходняй Еўропы Васіль Цяпінскі раіць вышэйшым колам грамадства вучыцца шанаванню сваю нацыянальную годнасць, дбайна ставіцца да роднай мовы, якая заслугоўвае таго, каб на ёй друкаваліся кнігі свясчэннага пісання, што будзе спрыяць развіццю культуры і духоўнаму росту ўсяго народа. Блізкай па духу паўднёвым

славянам свайё гуманістычнай накіраванасцю была паэтычная творчасць і дыпламатычная чынінасць Міколы Гусоўскага. Выхаваны на лепшых традыцыях еўрапейскай культуры, ён гарача любіў сваю айчыну — Беларусь, быў вялікім патрыётам шматнацыянальнага дзяржаў Вялікага княства Літоўскага і Каралеўства Польскага, шчырым прыхільнікам свабоды ўсіх народаў, іх людскіх адносін між сабою.

Войны! Злачынная справа —

вайна выклікае

Гнеў мой, і слёзы, і боль.

Без падтрымкі, бясконца

Войны вядзем мы адзін

на адзін за свясчэнны

Братні саюз хрысціянства

з навалай з усходу.

Так пісаў Мікола Гусоўскі, «самы таленавіты і самы адукаваны ўсходні славянін... у Рыме», дзе знаходзіўся сакратаром у свіце пасольскай місіі Вялікага княства Літоўскага і Каралеўства Польскага, якая вяла перагаворы з папай Ляонам X, а пасля яго смерці з папай Андрыянам VI з мэтай стварэння кааліцыі хрысціянскіх дзяржаў супраць Асманскай імперыі і Крымскага ханства.

Міколу Гусоўскага моцна хваляваў лёс паўднёвых славян, якіх заняволілі туркі. Але, на вялікі жаль, антытурэцкую кааліцыю з-за канфліктнай сітуацыі, што складалася ў дзяржаўных колах Польшчы, стварыць не ўдалося. Таму паэт-гуманіст са шкадаваннем у свайёй паэме «Песня пра зубра» гаворыць:

Бог барані, калі нас

перамогучь прышэльцы,

Лепш ужо смерць нам усім

без пары, чым такая

Доля — жыццё пад'ярэмае

ў чорнай няволі.

З духоўным жыццём Беларусі бурлівага XVII стагоддзя звязана місіянерская дзейнасць і прабыванне на літоўска-беларускіх землях харвацкага асветніка-энцыклапедыста, гарачага абаронца незалежнасці славянскіх народаў Юрыя Крыжаніча (1618—1683). Атрымаўшы вышэйшую адукацыю ў Грэчаскім калегіюме св. Апанаса ў Рыме, ён захапіўся ідэяй згуртаваць усе хрысціянскія народы Еўропы для адпору турэцкім заваёўнікам. Таму Крыжаніч паставіў перад сабою задачу адправіцца ў Масковію, каб схіліць рускага цара да сумеснай барацьбы з Асманскай імперыяй. Гэтага, разважаў асветнік, можна будзе дасягнуць, калі аб'яднаць рымскую (каталіцкую) і грэчаскую (праваслаўную) царквы. Папская Кангрэгацыя прапанды і веры падтрымала яго ідэю.

Да свайё місіі Юрыя Крыжаніч сур'ёзна рыхтаваўся: вивучаў спецыяльную літаратуру, асабліва аб'ёмны фалітарны нямецкага дыпламата і падарожніка Жыгімонта Герберштайна, які двойчы пабываў у Масковіі з мэтай схіліць цара Васілія III заключыць мір з Вялікім княствам Літоўскім і Каралеўствам Польскім, каб сумесна весці барацьбу з туркамі; працу «Масковія» Антоніа Пасевіла, які таксама двойчы бываў у Маскве (1582 і 1586 гады) з задачай утварэння царкоўнай уніі, і запісы італьянскага гісторыка начэрскага епіскапа Паоло Джэвіо, дзе былі змешчаны гутаркі з маскоўскім паслом Дамітрыем Герасімавым аб тагачасным становішчы на яго радзіме.

Леў МІРАЧЫЦКІ.

(Працяг будзе).

НА ЗДЫМКАХ: старадаўня граюра невядомага мастака «Прымож Трубар»; Я. КУЛІК. «Мікола Гусоўскі».

СЛАВЯНЕ НАД АДРЫЯТЫКАЙ

меркаваць, што паэтызацыя вялікай сярэднеўрапейскай ракі мае глыбокія гістарычныя карані, што яна ўзнікла вельмі даўно і бярэ свае вытокі ў старадаўняй агульнаславянскай культуры.

З Дунаем цесна звязаны лёс многіх славянскіх плямёнаў. Так, напрыклад, у песні-вяснянцы «Бяжыць рэчка ад мельнічка — ой, рана!» зместам стаў «бел-маладзец красны Стасенка», які «стружа стрэлкі з калячкі», прасцейшыя з іх кладзе ў човен, а крывейшыя — «на Дунай мяце». Ён хоча, каб яны па Дунаі далылі да дзяўчыны-кравічанкі, любай Касюленкі, і паслужылі ёй верацёнамі для цяносенькай працы.

Гімнам вялікай рацэ гуцаць песні-вяснянкі палескіх дзяўчат-дрыгавічанак. У адной з іх апяваецца, як на родных горах яны збіраюць палявыя красачкі, заплятаюць іх у вяночкі і пускаюць на вяду, каб несліся ў далёкую, але дарагую сэрцу раку Дунай. Магчыма, палеская песня «Ой, на моры, на сінім Дунаі...», дзе «ўсе кладачкі пазгібаліся, а масточкі паламаліся, семсот коней утапілася», засталася ў памяці нашчадкаў як напамін аб далёкай вандрацы суродзічаў — перасяленцаў славянскіх плямёнаў у VI—VII стагоддзях на задунайскія землі! У сваю чаргу народны паданні слаўнацаў і македонцаў згадваюць, што іх продкі прывандравалі на Балканскі паўвостраў з берагоў Прыпяці і Сярэдняга Падняпроўя.

Старадаўні беларускі фальк-

нымі ўладамі была прызначана для літургіі. З арыгінальнай літаратуры ў царкоўнай службе выкарыстоўваліся таксама творы Клімента Охрыдскага.

Першым, хто пачаў знаёміць нашых продкаў з творамі паўднёва-славянскіх асветнікаў, была Ефрасіня Полацкая (свецкае імя Прудслава, каля 1120—1173), адна з наследніц княжацкай дынастыі Полацкай зямлі, унучка слаўтага князя Усяслава (1044—1101). Як трапа на зазначыла паэтычнымі радкамі Данута Бічэль-Загнетава, што знакамітай палачанцы ў яе высякароднай чынінасці дзеля «святла навукі» шлях асвятляла «прапрабабуля Рагнеда моцнай воляй, нязломнай высокай душой...»

Ефрасіня Полацкая аддала шмат сіл і здольнасцей перапісцы кніг многіх дзеячоў культуры таго часу, сама пісала арыгінальныя творы, а таксама займалася летапісаннем, каб пашыраць веды сярод людзей свайё бацькаўшчыны. Для малых і вялікіх кніжных клопатаў яна заахвочвала нават меншую сястру Градзіславу і двюрядную сястру Зяніславу. У сталым узросце, як і іншыя кніжнікі таго часу, яна зрабіла падарожжа ў Палесціну, каб лабачыць «святых мясцін». Там, у Іерусаліме, згодна чэшскіх старадаўніх хронік, Ефрасіня Полацкая сустрачалася з паломнікамі з заходніх і паўднёваславянскіх земляў.

На зары распаўсюджвання кніжных ведаў, асветы і папулярнасці кананічных тэкстаў, што трапілі ад паўднёвых славян, руплівая і ахвар-

атурныя творы Кірылы Тураўскага (каля 1130—1182) — аднаго з буйнейшых пісьменнікаў XII стагоддзя, выдатнага майстра ўрачывага царкоўнага красамоўства, епіскапа Тураўскай епархіі, у склад якоў уваходзілі Ваўкавыск, Навагародак, Слуцк, Пінск і іншыя гарады, сталі вядомы паўднёвым славянам. Яго «Аповесць аб беларыцку чалавеку» распаўсюджвалася ў сербскім рукапісе сьвятара Драголя. Шырокай папулярнасцю карысталіся казанні і малітвы Кірылы Тураўскага. Разам з творамі візантыйскіх аўтараў іх уключалі ў царкоўныя паўднёваславянскія зборнікі-анталогіі аж да XVII стагоддзя.

Аднак нашэсце туркаў у сярэдзіне XIV стагоддзя на Балканскі паўвостраў, калі яны сарушылі Візантыйскую імперыю і паступова заваявалі амаль усе паўднёваславянскія дзяржавы, прывяло да значнага пасаблення культурных сувязей. Нямаю адукаваных людзей з Сербіі ў той час, ратуючыся ад турэцкай няволі, шукалі прытулку на землях усходніх славян. Відаць, пры перасяленні гэтых уцекачоў у Вялікім княстве Літоўскім, куды ўваходзіла і Беларусь, пашыраліся тады «кнігі сербскія», якія перакладліся ў Далмацыі і Дуброўніку з іншых моў. Гэта былі аповесці свецкага характару, або, як іх шчыра называлі, — гістарычныя і рыцарскія раманы. З сербскіх тэкстаў у XV—XVI стагоддзях на старабеларускую мову перакладліся «Гроская аповесць», «Александрый» — аповесць пра

3 БЕЛАРУСКАГА НАДДЗВІННЯ Ў ЛАТВІІ

«Я ВОЛЬНЫ СЫН НЕБА»

Папличнікам Эдуарда Вайвадзіша сярод аўтараў «Першага кроку» — зборніка вершаў гуртка маладых беларускіх паэтаў з Латвіі (Рыга, 1926 г.) быў Пятро Сакол. Пад такім псеўданімам і пусціла ў свет у 1929 годзе «Беларускае выдавецтва ў Латвіі» яго зборнік вершаў «На сьвітаны».

Пятро Сакол — Пётр Аляксандравіч Масальскі — нарадзіўся 1 ліпеня 1905 года ў мястэчку Пасінь Люцынскага павета Віцебскай губерні (цяпер в. Асіене Лудзенскага раёна Латвійскай ССР).

Вучыўся ў Люцынскай беларускай гімназіі, закончыў Беларуска настаўніцкія курсы ў Рызе. За ўдзел у рабочым руху ўлады буржуазнай Латвіі пазбавілі яго права выкладання. Працаваў на чыгуны, тартаку, кар'ерах, быў справаводам, бухгалтарам, нарміроўчыкам. Вершы пісаў з пятнаццаці гадоў. Выдатна валодаючы латышскай мовай, пачаў перакладаць. З-за падзекі да абаронцы беларусаў у Латвіі надрукаваў пераклады вершаў Яніса Райніса. У архіве засталіся пераклады прозы

Яніса Райніса. Яшчэ ў 1935 годзе падрыхтаваў пераклады латышскіх народных песень-дайнаў. Перад смерцю паспеў іх перарабіць і адаслаць у Мінск. Яго «Дайны» выдала «Мастацкая літаратура» (1985).

Перад другой сусветнай вайной Пётр Аляксандравіч задумаў стварыць беларуска-латышскі слоўнік. Вярнуўшыся ў разбураную Рыгу, ён ужо не знайшоў сваю картатэку. Але ў падручніках, якія ён перакладаў для беларускіх школ, напрыклад, па-геаграфіі, застала-

ся хоць часцінка моваводнай спадчыны П. Масальскага. Зараз яго справу падхапіла ў Рызе Мірдза Абгла: ужо гатовыя некалькі тысяч пазіцый будучага латышска-беларускага слоўніка.

У 1985 годзе Пятра Аляксандравіча — Пятра Сакола — не стала. Няма ў каго спытаць дазволу на праўку тэкстаў. Вершы друкуюцца так, як яны былі напісаны аўтарам — яго шурпатай, але гарачай рукою.

Сяргей ПАНІЗНІК.
Фота аўтара.

Пётр МАСАЛЬСКІ.

Пятро САКОЛ

ЛЮЦЫНСКІ ЗАМАК

На крутым берагу адзіноці
Стары замак даўно ўжо стаіць;
Ён над возерам грозна падняўся
І навокал так сумна глядзіць.

Вараньё на ім гнёзды павіла,
Між каменняў трава ўжо расце...
Чорным мохам пакрыліся сьцены,
Груда цэглаў у цёмным куце.

У ягоных нагах ляжыць горад,
Як у бацькі сынок на каленнях;
Вокны горада зьзяюць агнём
На вачэрняга сонца праменьнях.
Калі ж выгляне месяц з-за хмар,

Калі горад патроху засьне, —
Стары замак, як волат, стаіць,
Зачарованы ў жудасным сьне.

11.X.1922. Люцын.

Я ВОЛЬНЫ СЫН НЕБА

Я вольны сын неба! Сакол я свабодны!
Мне цяжкіх зьлезных ланцугаў
ня трэба.

Хоць я і радзіўся з нядолі
народнай, —
Сакол я свабодны! Я вольны сын неба!

Я веру ў свабоду! Я веру ў шчасьце!
Жадаю яго я сваёму народу.
Ня век панаваць будзе намі
няшчасьце, —

Я веру ў шчасьце! Я веру ў свабоду!

Дарогу мне к сонцу! Дарогу к
свабодзе!
Стучыцца ўжо шчасьце к маёму
ваконцу.

Лячу абуджаць я надзею ў народзе, —
Дарогу к свабодзе! Дарогу мне к
сонцу!

20.I.1923. Люцын.

БЕЛАРУСКІ СЬЦЯГ

Узьвіўся горда, вольна ў неба
бела-кывава-белы Сьцяг.
Ён чыстаты народнай сьведка
і яго цяжкай долі знак.

Ідзі пад гэты Сьцяг прыгожы,
каму свой родны дораг кут!
Даволі брэсьці ў бездарожжы, —
трэ ськінуць пугу злых пакут!

Пад Сьцягам гэтым мы адважна
пазбавім край ад ланцугоў.
Прайдуць вякі, і нас уважна
Успомніць грамада братаў.

20.VII.1923. Люцын.

ПОКЛІЧ

Гэй, сільныя духам, сыны Беларусі,
Час кінуць ад гора стагнаць!
Ня плакаць ды енчыць, ня гнуцца ў
прымусе, —

А птушкай трэ ў неба сягаць!

Калі доля лепшая нам не даецца,
Дык рукі ня трэба спускаць!
Калі жа з нас доля, як з дурняў
сьмяецца, —

Дык долю за чуб трэба браць!

Дык, гэі жа, ў магутную стаю
злучайцеся,
Узьнімайцеся ўвесь сакалом!
За лепшую долю адважна змагайцеся,
Кідайцеся ў болю з арлом!

17.X.1923. Люцын.

НА БЕЗДАРОЖЖЫ

Ціхай чаргою мяняюцца дні.
Сумы, бязмоўны яны.
Коцюцца ў даль...
Шляху ня бачы з нуды...
Дзень надыходзе. З ім родзіцца сум.
Цісьнецца сэрца ад дум.
Хочацца вырвацца з цемры нямой,
Хочацца думкі жывыя.

Вось мільгане яна ў сковах душы, —
сьпевам зальцеца ў цішы...
Думкі ж нямыя не сьпяць — загінуць
Зноў чорнай хмарай паўзучы...

Зноў ахапляюць балочай нудой,
Я жудасьць пануе табой...
Так вась мінаюць юнацкія дні, —
Сумы, бязмоўны яны...

17.II.1925. Рыга.

ПРЫЙМІ!

О, Родны Край! З мальбой ахвяру
Ля ног Тваіх кладу: — Прыймі!
Не адхіляй бязшчадна дару!
Усё, што ёсць, кладу: — Вазьмі!

Прыймі! Тлбе дары патрэбны,
Патрэбна шмат Табе ахвяр.
Бо спавівае дым ганебны
Твой ясна-сонечны аўтар.

Прыймі! Бо злучоць яшчэ богі.
І грозны кліч: ахвяр! дароў!
Яшчэ трасець лясы, разлогі
Зямлі згіблых крывічоў.

Прыймі! Спалі! Усе складаю...
Хай загарыць да зор пажар!
Прыймі! Ты бачыш — ўсё, што маю,
Кладу з мальбой на Твой аўтар!

4.VII.1925. Рыга.

ВОЧЫ

Ахвяруецца Л. А.

На мяне зірнулі раз
Маладой дзяўчыны вочы.
— Ну і што ж у тым, што раз
На мяне зірнулі вочы!..

Але той пагляд жывы
Сьніцца мне і ўдзень і ўночы,
Дык няўжо ж ў тым віны вы,
Маладой дзяўчыны вочы!..

Закахаўся я зусім:
Палюбіў пагляд дзявочы.
— Дык чаму ж (вось дурны!)
Не цалюю гэты вочы!..

6.XI.1925. Рыга.

АДЫЙДЗІЦЕ

Адыйдзіце ад нашага шляху
Тыя, імя чьё — тарганы!
Ваша мейсца ня тут, каля сьцягу, —
Ваша мейсца, — дзе лічуць грашы!

І ня вам быць харунжымі руху,
Што сьнідае чужакі прымус;
Не за сала прымазьнікаў бруху
Пакладае жыцьцё беларусі!

Не паганьце вы імя сьвятога,
І народ не губіце жыцьця;
Усю брыду існаваньня сваёга
Хоць цяпер зразумейце жа вы!

Зразумейце! І — вочы закрыўшы
І спужаўшыся прорыв сваёй,
Праклінаючы час, вас ўзрадзіўшы,
Адыйдзіце ад справы сьвятой!

20.XI.1926. Рыга.

У памятку Т. Р.

Мінуць гады, і мары радасьці
Прайдуць, як сны;
І смутку вопелам пакрыюцца
Вачэй агні.

Застыгнуць вусны ў вечнай горачы;
І ўсё часцей
Узірацца станеш ты на радаснасьць
Другіх людзей.

І ў сэрцы сетку чорнай зайздасьці
Павук спляцець.
Жаданьне: жыць! — магутнай хваляю
У грудзях ўсплывець.

І сэрца туканьнем прарывістым
Дасць знаць табе,
Што хоча жыць яно, піць радасьці,
Палаць ў вагне.

І загарыцца твар твой полымем.
І з-пад брышей
Зайскрыцца познаю ўжо прагнасьцю
Пагляд вачэй.

І станеш ў кожны твар з маўклівасьцю
Ты узіраць:
Між імі шчасьця — ўжо мінулага —
Сабе шукаць.

Але — ўзбуджаць людскія сэрцы ўжо
Ня зможаць ты:
Усім будзе сьмешна бачыць захады
Тваёй любі.

Чаргой нячулаю і зімнаю
Усё міма, ўдалы
Прайдуць яны... І ў сэрцы скрыўджаным
Прачхнецца жалы...

Перад табой паўстануць ў памяці
Юнацтва дні,
Што без кіпучай шчырай радасьці
Усё міма йшлі.

І мо — палючы болем сьцісьнецца
Душа твая,
Калі у той чарзе, між іншымі
Прайду і я...

10.VI.1926. Рыга.

АДВЕЧНЫЯ РАБЫ

3 пазмы «Латгаліяда»

Шлопаюць лапці лавовыя,
Хлюпае юхтавы бот...
Па бездароўку вясноваму
Йдуць яны з году у год...

Рукі бязвольна хістаюцца,
Плечы ад торбы балаяць,
Млеючы, ногі згібаюцца, —
Более ня хочучь ступаць.

Нізка галовы схіліліся,
У сэрцах накрывджаных — боль...
Гоніць іх цемра бязлітасна,
Гоніць спрадвечная голы!..

Усё маладыя і дужыя,
Ім бы на долю — пляваць!
Ім бы рукамі сталёвымі
Хату сваю будаваць!

Славлілі сьлаў магутнаю
Дзедзі крывіцкіх сляб, —
Ім бы — плячом разьзярнуцца, —
Жартам сусьвет занялі бі!

Але, — галовы схіліліся,
У сэрцах накрывджаных — боль...
Гоніць іх цемра бязлітасна,
Рызьзялі ўкрытая голы...

— Гэй, землякі! Ці далёка вам!
— Эх, браті! — адсьоць не відэць.
Йдзём у батрацтва ў Курляндью,
Слу сваю прадаваць!..

— Эх, крывічы! Ну ж і долюшку
Вы ад жыцьця узялі!..
Помню — заўчора пад Польшчаю
Панскім быдлём вы былі.

Учора — разлогі сібірскія
Шляхам злучалі з Масквой.
«Шэрым баронам» Курляндзі
Сяньня вы возіце гноі!

Шлопаюць лапці лавовыя,
Хлюпае юхтавы бот...
Па бездароўку вясноваму
Йдуць яны з году у год...
24.IV.1927. Пасінь.

СЬВЯТА ПРАЦОЎНЫХ

Сяньня грамадамі, дружна
мы выйшлі з песнямі працы,
Выйшлі мы з песнямі працы,
песнямі волі, змаганьня.
Узвейся горда, штандар пурпуровы,
і залунай!

Песьні працоўных, гімны аб волі
ты прывітай!
Садзяць нас ў турмы і гноюць,
за кратах схаваўшы.

Але дарэмна тыраны
сусьвет павучыньнямі ткуць!
З нашых радоў,
пурпуровым штандарам зьяднаных,
У зьмену загінуўшым —
новых мільёны ідуць!

Мы не пужаемся злосьці багатых,
ускормленых потам,
Потам мазолістых рук
пралетарскіх радоў.

Сяньня мы выйшлі з майстэрняў
сказаць усясьвету
Слова маўчаўшых,
свабоднае слова рабоў!
Хочам мы волі —
Даволі прыгнёту і зьдзеку!
Самі мы выкуем долю —
уласнай рукою.

Узвейся горда магутная песьня! —
і прагрэм!
Над незлічонай грамадай
працоўнай сям'і!

Сяньня грамадамі, дружна...
мы выйшлі з майстэрняў.
Выйшлі мы з песнямі працы,
песнямі волі, змаганьня.

Узвейся горда, штандар пурпуровы, —
і завітай!
Панскаму сьвету — сьвету прыгону —
песьню аб сьмерці сьпявай!
1.V.1927. Дзвінск.

ПЕСЬНІ

Ахвяруецца вучням
Дзвінскай Беларускай Гімназіі.

Песьні аб горы старыя дзяды нам
сьпявалі.
Слухалі мы іх — і сэрца балела ў
грудзях...

Час той мінуўся, — мы новыя песьні
пачалі:
Песьні аб волі — грымочуць цяпер
на палэх!

Сьмела глядзім мы нязгаснаму сонцу
у вочы
І усьмяхамся дзёрзка, убачыўшы ў
ніве залом.

— Досіць, прэм мы, блудзіць на
задворках уночы,
Праўды сьвятло ў каганцох мы
народу нясе́м!
14.IX.1927. Дзвінск.

Крынічка

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

ВУМНІЧКА-РАЗУМНІЧКА

Малая Лерачка падбягала да мамы і звычайна падстаўляла шаку. Гэта азначала, што зроблена нешта добрае: прыбраны цацкі, падмецена кухня або памыты кубак. Мама з усмешкай цалавала румяную, што яблык, шчоку і прымаўляла: «Вумнічка мая, разумнічка...»

Лерачка падрасла, але па-ранейшаму дамагалася ад мамы пацалункаў і пахвалы за кожную добрую справу.

Неяк вясной паехала сям'я на дачу. Мама з татам, не разгінваючыся, даводзілі да ладу

агарод — капалі, сеялі, насілі ваду. А Лерачка каталася на веласіпедзе, гладзіла суседскага сабаку ды час ад часу выконвала дробныя бацькоўскія даручэнні.

Перад абедам, мыючы рукі, Лерачка з гонарам заявіла:

— Мамачка, я сёння зрабіла трынаццаць работ.

Бацькі пераглянуліся: так многа?

Дачка пачала пералічваць па пальчыках:

— Тры разы адкруціла кран і тры разы закруціла — ужо

шэсць. Падмяла ганак — цэлых тры прыступкі. Памыла чатыры ножкі ў табурэткі. Вось вам і трынаццаць.

Бацькі зноў пераглянуліся. Быў самы час засмяцца, пацалаваць і назваць дачку «вумнічкай-разумнічкай», ды мама чамусьці марудзіла. Урэшце засмялася, але нявесела, не так, як заўсёды.

Лерачка надзьмула губкі. Курны булён яна піць і не падумала, толькі ножкі абгрызла, без усляякай ахвоты. І панесла сабаку костачкі. Але і ён, як назло, не ўзрадаваўся: раўнадушна абнохаў пачастунак і адварнуўся.

Усе, усе сёння наважыліся Лерачку крыўдзіць! А тут яшчэ чмель прыляцеў аднекуль, срдзіта загуў над яе галавою.

Бацька разгануўся на градзе і паклікаў:

— Ідзі сюды, ён адчэпіцца. І мама раздобрлылася.

— Ідзі, дачушка, а то ўджаціць.

Да бацькоў Лерачка не пай-

шла. Яны яшчэ пашкадуюць, што не ацанілі яе дапамогі, яе старання.

Чмель урэшце адчаліўся, паляцеў. Дзяўчынка прысела на валун, і, кусаючы травінку, пазірала на высокі дачны дах, дзе ляпілі гняздо ластаўкі.

Бацька ўторкнуў у зямлю рыдлёўку і падышоў да дачкі.

— Паслухай казку, — прымірэнча сказаў ён.

Казка была дзіўная, і Лерачка з недаверам пазірала на бацьку: ці не выдумаў ён яе сам?

— У адным вулі жыла-была пчолка, — расказваў бацька. — Як і ўсе, яна пералятала з кветкі на кветку, збірала пылок. А вечарам усе пчолак-працаўніцы трымалі адказ перад старэйшай пчолой — маткай.

— Я абляцела за дзень пяцьдзсят кветак, — пахвалілася адна пчолка.

— І я пяцьдзсят, — падхапіла другая.

А трэцяя ўсіх здзівіла:

— А я — пяцьсот! Ніхто ёй не паверыў. Пчолак заварушыліся, загулі, а хітрая сяброўка ім растлумачыла: на кожнай кветцы шмат тычынак. Пакуль з тычынка на тычынку пералаўзеш — пяцьсот і набярэцца.

Бацька замоўк і запытальна паглядзеў на дачку:

— Ты з пчолкай згодна? А Лерачка ўсё кусала травінку і вочак не падымала.

Да іх з вядром падышла мама, папрасіла:

— Дачушка, адкруці кран.

Кран быў далекавата, за хатай. Лерачка ўсхапілася і пэбгла адкручваць. А вярнуўшыся, заявіла:

— А я тую пчолку ўсё ж пахваліла б, тата.

— За што?

— Яна лепш за ўсіх умела лічыць!

Бацька не стрымаўся і паглядзеў дачку па галаве:

— Ты і праўда вумнічка. А цяпер ідзі дапамажы маме паліваць грады.

ГУЛЬНЯ

ШОЎ КАЗЁЛ МАСТОМ

Шоў казёл мастом, Ківаючы хвостом.

- Куды ідзеш, казёл!
- На кірмаш пайду.
- Чаго на кірмаш!
- Касу купляць.
- Нашто табе каса!
- Сена касіць.
- Нашто табе сена!
- Кароў карміць.
- Нашто табе каровы!

- Малако даіць.
- Нашто тое малако!
- Пастушкоў паіць.
- Нашто тыя пастушкі!
- Свінак пасвіць.
- Нашта тыя свінкі!
- Горы капаць.
- А што ў тых гарах!
- Дубовая бочка.
- А што ў той бочцы!
- Жалезная ступа.

- А што ў той ступе!
- Медзяная міса.
- А што ў той місе!
- Залатая лыжка.
- А што ў той лыжцы!
- Макавае зерне.
- А дзе тое зерне!
- Пеўнік скляваў.
- А дзе той пеўнік!
- За мора паляцеў.
- А дзе тыя кветкі!
- У вянкi сплялі.
- А дзе тыя вянкi!
- За вадою сплылі.

Уладзімір ЯГОЎДЗІК.

ЛАСКА

Прыгожае імя далі нашы прашчурны гэтаму маленькаму звярку. Дый сам ён прыгожы: на спіны буравата-карычневае футра, па баках і на жывоціку — белае. А зімою ўвесь становіцца белы. Людзі нават гульню ў гонар ласкі прыдумалі. Цікавую гульню, вясёлую. Праўда, шмат хто з дзяцей ад яе хаваецца. Але ж не надта схаваешся, калі хто-небудзь з дарослых прыгорне цябе да сябе і пытаецца:

— Ласка, ласка,

Дзе была,

Што ты ела,

Што піла?

І сам жа дзядзька-жартаўнік адказвае за ласку:

— Ела я травіцу,

А піла вадзіцу.

Тут мох,

Тут балота,

Тут пень,

Тут калода,

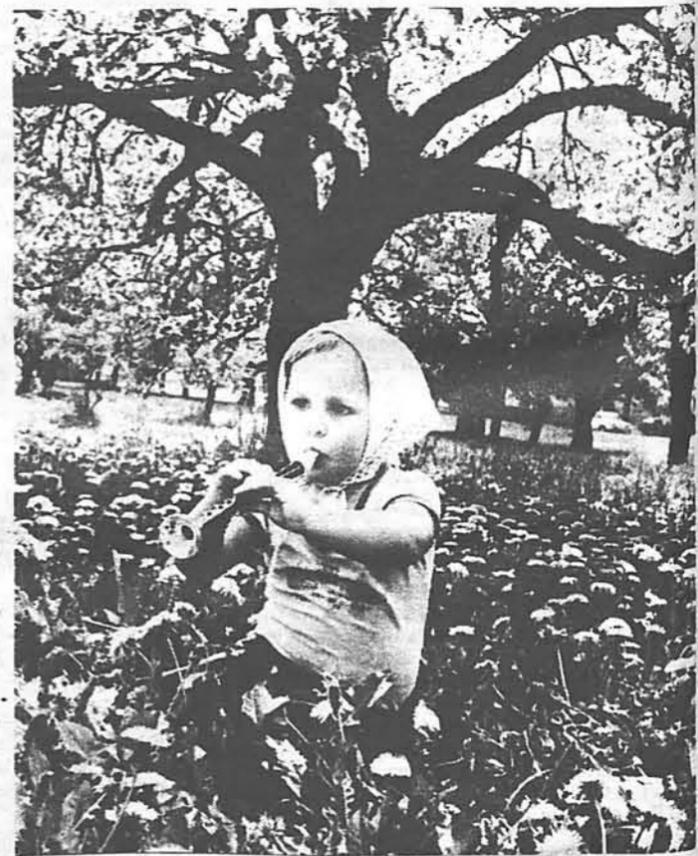
Тут глыбокая крыніца,

У ёй сцюдзёная вадзіца...

Дай напіцца!

Дай напіцца!..

Хацеў бы, а не ўцячэш ад дужых рук, што цябе казычуць. Пакуль не папросішся праз смех і слёзы ці не абароніць мама альбо тата. Так і ад ласкі — ніводная мыш не ўцячэ, калі трапіць ёй на вочы. Самая глыбокая нара не ўрагуе шэрую, бо звярок аднолькава добра палюе і на зямлі, і ў норах. Адольвае ласка і агідных пацую, хоць сама нярэдка меншая за гэтых ненажэрных шкоднікаў. Таму людзі радаваліся, калі такі нястомны паляўнічы сляўся каля іхняга жылла. Сваё гняздо звярок будзе і ў дуплах стардрэвін, і ў чужых норах, і нават, здараецца, пад падлогаю ў хаце. Алюбаванае месца старанна высцілае сухім сенам ці саломою, мышыннымі шкуркамі і птушынымі пёркамі. Цёпла, утульна ў такім дагледжаным гняздзечку дзіцятам ласкі. І корму заўсёды хапае, бо адна ласка за ноч знішчае шмат мышэй і пацую. Яна так зацята палюе на іх, што часам пудзіць свойскую жывёлу. Пачуе гаспадар непарадак у хляве, зазірне праз дзверы з ліхтаром — ніякай шкоды няма. Падумае: «Пэўна дзядок-дамавік ці дзядок-гуменнік сваволіў». А назаўтра, калі выпадала вольная хвіліна, расказваў дзецям, што хтосьці ўначы заплёў конскую грыву ці падаў карову...

Квітнеюць сады.

Фота У. ШУБЫ.

Ніна ГАЛІНОЎСКАЯ

ХУТЧЭЙ ПРАЧЫНАЙСЯ

У акно пастукама галінка:

— Прачыйся ты хутчэй,

Галінка.

Ранак яснаві і ружовы

Адчыняе дзверы ў свет

ясновы.

Сонейка спяшае ўсіх

прывеціць:

— Добры дзень, дарослыя і

дзецi!

Аддасць яна хустку,
За курачку — сарафан,
А за пеўніка — кафтан,
Ну а за паўліна —
Мяккую пярыну.
— А што за індычка!
— Модную спаднічку.

НЕ МАГУ ЗЛЯПІЦЬ

Я зляпіла з пластыліну
Віні-Пуха, Буратіна,
Чабурашку, бегемота,
Пуму, зебру і джота.
А старую Шапакляк
Не магу зляпіць ніяк.
Не шкада —
Бяда малая:
Шапакляк такая злая!

ЛІСКА ЕДЗЕ НА КІРМАШ

Ліска едзе на кірмаш,
Неблагі ў яе багаж:
За качку і за гуску

На возеры.

Фота І. ІВАНОВА.

РЕДАКЦЫЙНАЯ КАЛЕГІЯ

НАШ АДРАС:

220600, МІНСК, ЛЕНІНСКІ ПРАСПЕКТ, 44.

ТЭЛЕФОНЫ: 33-01-97, 33-02-80, 33-03-15, 33-16-56, 33-07-82.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі
Індэкс 63854. Зак. № 627